

KİTAP TANITIMI

Filiz ÖGER¹

Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, ATASE Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

“Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri”, 2013 yılında Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı tarafından 390 sayfadan oluşan tek ciltlik bir eser olarak yayımlanmıştır. Türk ve Tunuslu tarihçiler tarafından iki ülkenin ilişkilerine ışık tutmak amacıyla kaleme alınan çalışmada yer alan toplam 15 makalenin 8’i Türkiye, 7’si ise Tunuslu bilim insanları tarafından hazırlanmıştır. Türk bilim insanları tarafınca hazırlanan makaleler Türkçe ve İngilizce, Tunus tarafınca hazırlanan makaleler ise Arapça ve Fransızca olarak yazılmıştır. 15 makalenin her biri karşılıklı olarak belirlenen dillere çevrilmiş ve eserin ATASE Daire Başkanlığı tarafından Türkçe-İngilizce baskısı, Tunus Millî Savunma Bakanlığı tarafından ise Arapça-Fransızca baskısı gerçekleştirilmiştir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin geliştirilmesinde diplomatik ilişkilerin tek başına ele alınmasının yeterli olmayacağı gerçeği anlaşılmış, bu kapsamda tarihsel ve kültürel bağların araştırılarak ortaya konmasına duyulan ihtiyaç ortak bir kitap projesinin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. T.C. Genelkurmay Başkanlığı ve Tunus Millî Savunma Bakanlığı nezdinde yürütülen askerî tarih, arşiv ve müzecilik alanında gerçekleştirilen askerî iş birliği kapsamında ve her iki ülkenin askerî tarih komisyonlarının katkılarıyla hazırlanan eserin basımı Genelkurmay Basımevinde yapılarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Türkiye ile Tunus arasındaki ilişkiler tarih öncesi dönemlere kadar uzansa da söz konusu dönemlerle ilgili ulaşılabilir kaynakların azlığı bu eserin yazılmasında temel problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle eserin içerisinde yer alan makalelerde Türkiye ve Tunus arasındaki tarihî bağlar incelenirken Tunus’un 1574 yılında Osmanlı idaresine alınması ile 1881 yılında Fransa tarafından işgaline kadar geçen üç asırlık dönem üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. İki ülke arasındaki tarihî ilişkiler sadece askerî ve diplomatik düzeyde kalmamış, Türk kültürü; Tunus’un dili, edebiyatı, fikir hayatı, dini, sanatı, mimarisi ve yaşam biçiminde derin izler bırakmıştır.

“Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri” isimli eserin kapsadığı konuları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

---

¹ Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı, Uzman.

1. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda gerçekleştirdiği deniz fetihleri ve Tunus'un Osmanlı topraklarına katılması
2. Garp Ocakları eyaletleri içerisinde Tunus'un yeri ve önemi
3. Osmanlı topraklarına katılan Tunus'un idari yönetiminde yer alan unsurlar
4. Osmanlı etkisiyle Tunus'ta yapılan askerî reformlar
5. Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Tunus tarihindeki yeri ve yaptığı hizmetler
6. Tunus'un Osmanlı Devleti'ne askerî ve maddi desteği: Kırım Savaşı örneği
7. Batılı devletlerin Tunus üzerindeki emelleri, Tunus'un Osmanlı Devleti'nden kopuşu ve 1881 yılında Fransızlar tarafından işgali
8. Türk kültürünün Tunus'ta yaşayan izleri ve Tunus'ta Türk eserleri: dil, din, kültür, sanat, mimari, toplumsal yaşam vb.
9. Atatürk dönemi modernleşme hareketlerinin Tunus'ta yansımaları
10. Türkiye ile Tunus arasında yakın tarihte gerçekleşen diplomatik görüşmeler

Yukarıda belirtilen konular etrafında kaleme alınan eserin ilk makalesi “Osmanlı Devleti Döneminde Türkiye-Tunus İlişkileri (1574-1881)” adını taşımaktadır. Makalede Tunus'un Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinden Fransa tarafından işgal edilmesine kadar olan dönem ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Tunus coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya hâkim olmak isteyen devletlerin dış politikalarında önemli bir yere sahip olmuştur. MÖ 12. yüzyıldan itibaren bölgeye gelmeye başlayan Fenikeliler, MÖ 9. yüzyılın ilk yarısında Kartaca şehrini merkez yaparak büyük bir imparatorluk kurmuştur.² Ancak bu durum Akdeniz havzasında önemli bir güç olan Roma İmparatorluğu'nu rahatsız etmiş ve Kartacalılarla gerçekleştirilen Pön Savaşları sonucunda Tunus, Roma hâkimiyeti altına alınarak Afrika eyaleti olarak yönetilmeye başlanmıştır. 1574 yılında Osmanlılar tarafından fethedilene kadar olan dönemde Tunus, Hafsi Hanedanlığı'nın hâkimiyeti altında kalmıştır.

Batı Akdeniz egemenliği için stratejik bir öneme sahip olan Tunus'un ilk fethi Türk denizcisi Barbaros Hayrettin Paşa tarafından 1534 yılında gerçekleştirilmiştir. Hayrettin Paşa; Tunus şehrinin, özellikle Halkulvad'ın, o

---

² TDV İslam Ansiklopedisi; C 41, 2012, s. 385.

çevrede donanmanın kışlamasına elverişli bir yer olduğunu ileri sürerek Osmanlı ülkesine katılmasının uygun olacağını Kanuni Sultan Süleyman'a arz etmiş ve fethine buyruk almıştır.³ Ancak 1534 yılında Tunus'u fetheden Hayrettin Paşa'nın buradaki hâkimiyeti fazla uzun sürmemiştir. Tunus, İspanya kralı V. Karl tarafından 1535 yılında geri alınmış ve İspanya İmparatorluğu kontrolünde Hafsi Hanedanlığı'nın yönetimine bırakılmıştır. Bölge 1574 yılına kadar Hafsi Hanedanlığı'nın yönetiminde kalmış, Türk denizcileri Uluç Ali Reis ve Sinan Paşa'nın Halkulvad Kalesi'ni ele geçirmesiyle yeniden Osmanlı eyaleti hâline gelmiştir.⁴

Başlangıçta Cezayir Beylerbeyi aracılığıyla yönetilen Kuzey Afrika'daki yeni Osmanlı toprakları 1587'de Garp Ocakları eyaletlerine ayrılarak merkezden atanan paşaların yönetimine verilmiştir. İlerleyen yıllarda merkezî yönetim zayıflamış ve Tunus'taki eyalet yönetimi yeniçeri ağalarının eline geçmiştir. 1591 yılında başlayan "dayılara" bağlı yönetim biçimi 1705'te yerini Hüseyini hanedanına bırakmış ve merkezî otoritenin zayıflamasıyla Tunus, Akdeniz'e hâkim olmak isteyen Batılı devletlerin müdahalelerine açık hâle gelmiştir. Bu süreçte özellikle Fransa ve İtalya arasında yaşanan bölgeye hâkim olma mücadelesi ve 1881 yılında Tunus'un Fransız hâkimiyetine geçişine götüren tarihsel olaylar bu ilk makalede ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 300 yılı aşkın süre Osmanlı egemenliğinde kalan Tunus'un kaybedilmesiyle Fas'tan Süveyş'e kadar uzanan Kuzey Afrika'daki Türk egemenlik zincirinin önemli bir halkasının koptuğu vurgulanmıştır.

Eserde yer alan ikinci makale "Osmanlılar ve Hafsi Afrikiyesi (Tunus) Deniz Fetihleri ve Askerî Denizcilik Faaliyetleri" başlığını taşımaktadır. Makalede XV. ve XVI. yüzyıllarda Akdeniz'e hâkim olma mücadelesinde Avrupa devletleri ve krallıklarının Tunus'a yönelik saldırıları ele alınmıştır. Tunus'a hâkim olma mücadelesi Haçlı seferleriyle dinî bir anlam kazanmış, papa Türklerin batıya doğru ilerlemesinden ve Bizans üzerindeki baskıların artmasından sonra, Haçlı projesini sadece Kudüs ve şark yönünde değil, aynı zamanda Mağrip ve Endülüs yönünde de devam ettirmeye çalışmıştır. Şarkta Müslümanların Avrupalılara baskısı arttıkça Batılıların Mağrip'e ilgileri artmış ve batı kıyıları üzerindeki tehdit daha belirgin hâle gelmiştir. İki dünya arasındaki çatışma, XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıl ortaları arasında doruk noktasına ulaşmış ve İspanyollar ile Portekizlilerin okyanuslara doğru çekilmesi ve Osmanlıların Mağrip'e yerleşmesi ile son bulmuştur.⁵ Müslüman

---

³Necdet Öztürk; "Osmanlı Devleti Döneminde Türkiye-Tunus İlişkileri" (1574-1881)", Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2013, s. 1.

⁴ agm.; s. 4-6

⁵ Brahim Jeda; "Osmanlılar ve Hafsi Afrikiyesi (Tunus) Deniz Fetihleri ve Askerî Denizcilik Faaliyetleri", Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, s. 13-20.

ve Hristiyan dünyasının Akdeniz'e hâkim olmak için denizlerde verdiği mücadele bu makalenin ana temasını oluşturmaktadır.

Eserde yer alan bir diğer çalışma ise “Garp Ocakları Eyaletleri İçerisinde Tunus’un Yeri ve Önemi” başlığıyla hazırlanmıştır. Osmanlı tarihinde “Garp Ocakları” teriminin kullanılması Yavuz Sultan Selim’in 1517 yılında Mısır’ı fethetmesi ile Kuzey Afrika’da başlayan Osmanlı hâkimiyeti sonrasında Oruç ve Hızır kardeşler tarafından Cezayir Garp Ocağının kurulmasıyla başlamıştır.⁶ 1516 yılında Cezayir’e giren Osmanlılar, İspanyolları buradan çıkardıktan sonra 1551’de Trablusgarp’ı, 1574’te Tunus’u ele geçirmiştir.

1574 yılında Osmanlılar tarafından fethedilen Tunus Eyaleti özerkliğe yakın bir statü ile idare edilmiştir. Önceleri sultanın atadığı bir paşa tarafından yönetilirken 1591’den itibaren dayılar tarafından yönetilmeye başlanmış ve bunların arasından seçilen biri Tunus’un gerçek yöneticisi konumuna gelmiştir. Osmanlı sultanının eyalete gönderdiği paşa ise sultanın sembolik yöneticisi konumundan öteye geçememiştir. Kuzey Afrika’da yer alan Cezayir Ocağı, Garp Ocaklarının en güçlü ve en başına buyruk hareket edeni olmuş ve Cezayir Beylerbeyleri Tunus’a hâkim olma emelinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Tunus ve Cezayir Ocakları arasındaki sürtüşmeleri önlemek amacıyla Osmanlı Devleti birçok tedbir almak ve arabuluculuk yapmak zorunda kalmıştır.⁷ Cezayir Garp Ocağı birçok konuda diğer devletlerle iş birliği içerisinde ve başına buyruk hareket etmiş olsa da Tunus dış sorunlarda Osmanlı’nın desteğinden faydalanabilmek amacı ile şeklen de olsa İstanbul’a tabi olmayı tercih etmiştir. Tunus Garp Ocağı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri diğer eyaletlerle olan ilişkilerden ayıran diğer bir özellik ise Tunus’un Osmanlı Devleti’nin en zor dönemlerinde askerî ve maddi desteğini sürdürmüş olmasıdır.

“Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri” isimli kitabın dördüncü makalesi XVIII. yüzyılda Osmanlı Anadolu’sunda Tunuslu ve Fransız tüccarlarının fes ticaretindeki rekabet ve pazar sorunu üzerinedir. Tunuslu ve Fransız tüccarlar Osmanlı Anadolu’sunda çeşitli malların ticareti konusunda etkili olmuştur. Özellikle Anadolu’da fes alanında gerçekleştirdikleri ticaret, rekabet ve pazar yönünden oldukça etkili ve dikkat çekicidir.⁸ Anadolu’da fes ticaretinde Tunuslu, diğer Mağripli ve Fransız tüccarlar arasında yaşanan kıyasıya mücadele Osmanlı Devleti’nin sık sık müdahalesine neden olmuştur. İzmir ve İstanbul, Tunus ve Fransa’nın Osmanlı topraklarında sürdürdükleri

⁶ Esat Arslan; “Garp Ocakları Eyaletleri İçerisinde Tunus’un Yeri ve Önemi”, Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, s.23.

⁷ A.g.m., s.26.

⁸ İbrahim Güler; “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Anadolu’sunda Tunus ve Fransız Tüccarlarının Fes Ticaretindeki Rekabet ve Pazar Sorunu”, Tarih Boyunca Türkiye ve Tunus İlişkileri, Ankara, 2013, s.50.

Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), Yıl 2020, Sayı 32:177-184

fes ticaretinin merkezleri konumunda olmuştur. Makalede ayrıca Osmanlı Devleti ve Tunus arasında fes ticareti üzerinden devam eden ilişkilerin örnek alınarak günümüzde de çeşitli alanlarda mevcut ilişkilerin geliştirilebileceği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Osmanlı Devleti ile Tunus arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde Tunus Eyaleti ve Osmanlı Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunan Tunuslu Hayrettin Paşa'nın katkıları çok büyüktür. Bu nedenle eserde Türk ve İslam dünyasının bu önemli şahsiyetinin hayatı ve hizmetleri konusunda ayrı bir makaleye yer verilmiştir. Tunus ve Osmanlı Devleti için önemli bir kişilik olan Hayrettin Paşa; Tunus'ta veziriekberlik, İstanbul'da sadrazamlık görevlerinde bulunmuştur. Devlet adamı özelliğinin yanında, düşünce adamı olup XIX. yüzyılda İslam dünyasının çağdaşlaşması için eserler vermiş tarihî bir şahsiyettir. Açık fikirli ve yenilikçi bir devlet adamı olan Tunuslu Hayrettin Paşa, Bahriye Nazırı olarak görev yaptığı dönemde Tunus'ta birtakım yenilikler ve ıslahat yapmış, donanmayı ve bürokrasiyi modernleştirme adına başarılı çalışmalar ortaya koymuştur.⁹ Hayrettin Paşa Avrupa'yı iyi tanıyan, aynı zamanda gelenek ve inançlarına bağlı biridir. Müslüman toplumların çöküş nedenlerini ve Avrupa'yı bu dönemde yükselten sebepleri araştırmış, Avrupa'nın kudret ve refahının sebebinin adalet ve hürriyete dayanan siyasi kurumlar ve eğitim sisteminde olduğu sonucuna varmıştır. Bu anlayışla Tunus'ta birçok reforma öncülük yapmış, bu dönemde Tunus reformcularının başı olarak nitelendirilmiştir.

Eserde yer alan bir diğer makale Tunus tarafınca kaleme alınan "Modern Dönemde Tunus'taki Tahkimatlar: Osmanlı'nın Bölgedeki Bekası ve Katkıları" başlıklı çalışmadır. Bu çalışmada üç asır boyunca Türk hâkimiyetinde kalan Tunus'ta tahkim edilmiş yapılar ve bunların ayırt edici özellikleri üzerinde durulmuştur. Günümüze kadar varlığını koruyan tahkimatların mimari yapısı incelendiğinde bunların Avrupa etkisiyle değil Osmanlı etkisiyle inşa edildiği açıkça görülmektedir. 1574 yılında Osmanlı idaresi altına alındıktan sonra Tunus, Trablusgarp modeline göre teşkilatlandırılmış bir eyalet olmuş, başkent ve deniz kenarındaki yerleşim yerleri sıkıştırılmış topraktan yapılan ve Batıların saldırılarına karşı etkin bir şekilde mücadele edebilen burçlu siperler ile donatılmıştır. Bizerte, Kasbah, Burj al-Andalus, Mehdiye, Burj el-Kebir tahkimatları Osmanlı etkisiyle inşa edilmiş önemli yapılar ve yerleşim yerleri olmuştur. Tunus'ta ayrıca Anadolu ve Endülüs geleneklerinin tesiriyle inşa edilmiş yapılara rastlamak da mümkündür. Bunların en önemlileri Garü'l-Melh, Burj al-Wustani, Burj al-Lutani, ve Burj Tunis'tir.

⁹ Atilla Çetin; "Tunuslu Hayrettin Paşa", Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Ankara, 2013, s. 70-72. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), Yıl 2020, Sayı 32:177-184

Türkiye ile Tunus arasındaki ilişkilere katkıda bulunan tarihî olaylardan birisi de şüphesiz Kırım Savaşı ve Tunus'un bu savaş esnasında Osmanlı Devleti'ne verdiği destektir. Bu nedenle eserde “Kırım Savaşı'nda Tunus Birlikleri” başlıklı bir makaleye de yer verildiği görülmektedir. Bu makalede Osmanlı hâkimiyetine alındıktan sonra Tunus eyaletinin yeni bir idari yapılanmaya tabi olduğu, bu yapılanma içerisinde Tunus eyaletinin askerî kuvvetlerinin gerektiğinde padişah tarafından ferman gönderilerek Osmanlı ordusuna çağrılabilirdiği belirtilmektedir.

Çalışmada ayrıca, XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti üzerinden sıcak denizlere açılma siyasetini uygulamaya koyan Rusya'nın, Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden çok yönlü saldırıya geçmesi sonucunda Kırım Savaşı'nın (1853-1856) patlak verdiği, savaşa hazırlık sürecinde yardımcı kuvvetlerin alınacağı eyaletler arasında Tunus'un da yer aldığı ifade edilmektedir.

Özellikle bu süreçte Tunus'un, Kırım Savaşı esnasında mali açıdan büyük sıkıntılar yaşamasına rağmen Osmanlı Devleti'ne “iane-i cihadiye” adıyla para yardımında da bulunduğu, 200.000 riyallik iane parasının Kırım Savaşı'na katılan askerlerin maaşlarına sarf edilmek üzere hazineye teslim edildiği vurgulanmakta; Kırım Savaşı sırasında Tunus'tan gelen birliklere ayırt edici olması maksadıyla yeni sancaklar hazırlandığı, bu sancakta kullanılan ve Türk bayrağına çok benzeyen bayrağın bugün Tunus Devleti'nin resmî bayrağı olarak kullanılıyor olmasının iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarının ne kadar güçlü ve köklü olduğunun güzel bir örneğini teşkil ettiği konusuna dikkat çekilmektedir.

“Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri” adlı bu eserde uzun yıllar bölgede hüküm sürmüş Türk kültürünün Tunus coğrafyasında yaşayan izlerini gözler önüne serebilmek amacıyla Türk ve Tunuslu akademisyenler tarafından kaleme alınmış üç farklı makale yer almaktadır. Bu çalışmalar “Türk Kültürünün Tunus'taki Yaşayan İzleri”, Türk Kültürünün Tunus Kültüründeki İzleri ve Tunus'ta Türk Eserleri”, “Tunus'ta Türk Kültürünün Etkileri” başlıklarını taşımaktadır.

Söz konusu üç makalede değinilen konuları özetlemek gerekirse:

Kuzey Afrika coğrafyasında Osmanlı Devleti öncesi dönemlerde etkinlik gösteren Türk kültürünün izlerine rastlamak mümkün olsa da bu dönemlerde bölgenin yerli halklarının yanında Türklerin sayıca çok az olması Arap kültürünün etkilerinin daha fazla görülmesine sebep olmaktadır.¹⁰ Osmanlı döneminde ise Türkler XVI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar yaklaşık üç asır boyunca Kuzey Afrika'da idare biçimi, inanç ve ibadet, ekonomi ve

---

¹⁰ İbrahim Güler; “Türk Kültürünün Tunus'taki Yaşayan İzleri”, Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2013, s.133.

ticaret, eğitim, dil, edebiyat, sanat, mimari, sosyal hayat vb. alanlarda etkin rol oynamışlardır.

Türk kültürünün Tunus dilindeki izlerini Tunus'taki Millî Kütüphanede bulunan Türkçe el yazması eserlerde, Tunus Millî Arşivindeki Türkçe ve Arapça yazılmış eserlerde görmek mümkündür. Türk dilinin etkisi Tunus halkının konuşma dilinde de fark edilmektedir. Bugün Tunus dilinde Türkçeden geçmiş birçok ortak kelime ve deyimle rastlamak mümkündür (cambaz, bakraç, şişe, terzi, nargile, çeşme, komşu vb.).¹¹ Ayrıca Tunus'ta inşa edilmiş birçok mimari yapının kapı ve pencerelerinin üzerlerinde Türkçe yazılmış kitabeler yer almaktadır.

Osmanlı idaresi altında uzun yıllar yaşamış Tunus'ta Osmanlı döneminden kalma birçok mimari eser yer almaktadır. Bu eserler arasında kaleler, burçlar, kışlalar, camiler, türbeler ve köprüler önemli yer tutmaktadır. Cedid Külliyesi, Gureba Cami Türbesi, Dayı Yusuf Camisi, Mehmed Bey Camisi, Cerbe Muradiye Medresesi, Hamuda Paşa Türbesi, Kayravan Meddesin Çarşısı vb. yapılar Osmanlı etkisiyle inşa edilmiş eserlere örnek verilebilir. Osmanlı Devleti'nin Tunus'u topraklarına dâhil etmesinden sonra imar faaliyetlerinde, bölgedeki mevcut sanatkârların yanında İstanbul'dan getirilen mimar ve sanatçıların da etkili olduğu düşünülmektedir.¹² Osmanlı mimari tarzının Tunus mimarisindeki izleri birçok yerli ve yabancı araştırmacının çalışmalarında da yer almıştır.

Tunus'ta Türk varlığının ulema kültürü üzerinde de etkileri olmuştur. Başlangıçta Türk kültürünün Tunus uleması üzerinde etkisi küçük bir seviyede kalmış ancak özellikle XVII. yüzyıldan sonra İstanbul'dan gelen Osmanlı kökenli Hanefî fukaha kuşağı, din bilimine önemli bir ivme kazandırmıştır. Ahmet Şerif, Turgut, Bin Mustafa ve diğer din âlimleri nüfusunun özü Maliki olan bir ülkede Hanefî hukukunun öğreticisi olmuşlardır. Eğitimin esası, Maliki fikhını öğretmeye devam eden, çoğunlukla Tunus şehrinde bulunan cami ve medreselerde sağlanmış; Hanefî cami ve medreseleri azınlıkta kalsa da bunların sayısını arttırmış ve belli bir rekabetin gelişmesine katkıda bulunmuştur.¹³

Eserde yer alan “Tunus'ta ve Türkiye'de Modernleşme Eseri ve Toplum Reformları” başlıklı makalede Tunus'ta toplumsal hayatta gerçekleştirilen reformlar mukayeseli olarak ele alınmaktadır. XX. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'da yaşanan Kurtuluş Mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu ve sonrasında ATATÜRK önderliğinde

¹¹ A.g.m., s. 136.

¹² Kadir Pektaş; “Türk Kültürünün Tunus Kültüründeki İzleri ve Tunus'ta Türk Eserleri”, Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2013, s.153.

¹³ Abdesslem Ben Hamida; “Tunus'ta Türk Kültürünün İzleri”, Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2013, s.168.

gerçekleştirilen reformların Tunus üzerinde büyük etkiler bıraktığı görülmektedir.

ATATÜRK'e hayranlığı ile bilinen Tunus eski Cumhurbaşkanı Bourguiba uzun iktidarı boyunca (1956-1987) din ve devlet arasında akılcı bir birliklilik kurmak için çalışmıştır. Türkiye'de gerçekleştirilen reformlardan etkilenen Bourguiba idaresindeki Tunus, kadınların toplum içerisindeki yerinin değişmesi, vakıf arazilerinin tasfiyesi, adalet ve eğitim alanındaki yeniliklerle geleneksel otoritenin temellerini zayıflatmayı ve devleti geri kalmış kurumlardan kurtarmayı amaçlamıştır.¹⁴

“Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri” isimli eserde yer alan “Türkiye-Tunus İlişkileri” başlıklı son makale Türkiye-Tunus arasında süregelen ilişkilerin öne çıkan hususlarını özetler niteliktedir. Diğer makalelerden farklı olarak yakın tarihte Türkiye-Tunus arasında gerçekleştirilen yakın temaslara; diplomatik, ekonomik, ticari ve askerî konularda icra edilen faaliyetlere de değinilmektedir. Siyasi alanda üst düzeyde (cumhurbaşkanı, meclis başkanı, başbakan) gerçekleştirilen görüşmeler, “Türkiye-Tunus dış ilişkileri, ekonomi ve ticari alanda yürütülen faaliyetler, askerî ilişkiler ve güvenlik iş birliği, savunma sanayisi faaliyetleri, haritacılık ve askerî tarih konularında iş birliği” konuları makalede yer alan ve ikili ilişkilerin günümüzdeki boyutlarını ortaya koyan önemli başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak T.C. Genelkurmay Başkanlığı ve Tunus Millî Savunma Bakanlığınca yürütülen askerî tarih, arşiv ve müzecilik alanında gerçekleştirilen askerî iş birliği kapsamında hazırlanan eserde yer alan makaleler incelendiğinde Türkiye ile Tunus arasındaki bağların tarih öncesi dönemlere kadar uzandığı, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle ilişkilerin önemli bir ivme kazandığı ve günümüzde de mümkün olan her alanda gerçekleştirilen müşterek faaliyetlerle gelişmeye devam ettiği açıkça görülmektedir. Türkiye, Tunus ile her zaman barışçı ve dost bir politika takip etmiş, mevcut iş birliğinin daha da gelişebilmesi için her türlü girişimde bulunmuştur ve bulunmaya devam etmektedir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki bu ortak çalışma iki tarafın da bakış açısını yansıtması açısından Türkiye-Tunus ilişkilerinin tarihsel süreci konusunda bilgi edinmek isteyen araştırmacıların başvurabileceği önemli bir kaynak niteliğindedir.

---

¹⁴ Hfaiedh Tabbabi; “Tunus'ta ve Türkiye'de Modernleşme Eseri ve Toplum Reformları”, Tarih Boyunca Türkiye-Tunus İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2013, s.148-150.